

## บทที่ ๕

### สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิเคราะห์ประเพณีการถวายข้าวมธุปายาส : กรณีศึกษาอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา คือ ๑) เพื่อศึกษาเรื่องข้าวที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา ๒) เพื่อศึกษาเรื่องข้าวที่ปรากฏในสังคมไทย ๓) เพื่อศึกษาประเพณีการถวายข้าวมธุปายาสของชาวพุทธในอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ผลการศึกษามีข้อสรุปและข้อเสนอแนะดังนี้

#### ๕.๑ สรุปผลการวิจัย

**๕.๑.๑ ข้าวที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา** ผลการศึกษาพบว่า พืช ที่ใช้เป็นมูลแห่งโภชนะ เป็น ๒ ชนิด เรียกว่า บุพพชาติและอปรรณชาติ บุพพชาติ ได้แก่ ธัญญาหาร คือ พืชที่กำเนิดเป็นข้าวทุกชนิด โดยอรรถกถาว่าเป็นของจะพึงบริโภคก่อน แสดงไว้ในบาลี ๗ ชนิด คือ สาลี ข้าวสาลี วิหิ ข้าวเปลือก ยว ข้าวเหนียว โคธุม ข้าวละมาน กงค ข้าวฟ่าง วรโก ลูกเดือย กุทสุโก หย้ากับแก ส่วน อปรรณชาติ ได้แก่ ถั่วเขียว ถั่วราชมาส งา พืชผักที่บริโภคหลังอาหาร พัฒนาการของข้าวมีปรากฏในอรรถกถาสุตตรวินัยการเริ่มตั้งแต่การเกิดรสดิน (หรือเรียกว่าจวันดิน) สมบูรณ์ด้วยสีกลิ่น คล้าย ๆ เนยใสเมื่อกินแล้วทำให้ผิวหยาบ ต่อมาเกิดกระบดิน มีลักษณะคล้ายเห็ด กระบดินหายไปเกิดเป็นเครือดิน และสุดท้ายก็เกิดข้าวสาลี จะเห็นได้ว่า ข้าวสาลีนั้นเกิดบนผิวของโลกถือว่าข้าวสาลีนั้นเป็นพืชชนิดแรกสุดที่อุบัติขึ้นมาในโลก

ข้าวมีความเกี่ยวข้องกับการบรรลุนิพพานของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเรียกว่าข้าวมธุปายาส และการปรินิพพานของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเรียกว่าสุกกรมัททวะ นอกจากนี้ข้าวยังเกี่ยวข้องกับการบูชาพระพุทธศาสนาเช่นในเรื่องของการบัญญัติสิกขาบทว่าด้วยการบัญญัติการจำพรรษาแก่ภิกษุทั้งหลาย ข้าวที่เกี่ยวข้องกับการบัญญัติพระวินัยการขบฉันของพระภิกษุการออกธัมมจักกัปปวัตตนวาทในทานวัตถุ ๑๐ ประการนั้น ได้อธิบายถึง อันนัง คือ ข้าว หรืออาหารสำหรับพระสงฆ์ฉัน ภัตตาหารที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้พระสงฆ์รับและฉันได้มีหลายประเภท เช่นสังฆภัต คือ ภัตตาหารถวายสงฆ์ทั้งหมด อุทเทศภัต คือ ภัตตาหารถวายภิกษุ ๒ - ๓ รูป นิมนตนภัต คือ ภัตตาหารที่นิมนต์แล้วถวาย สลากภัต คือ ภัตตาหารที่นิมนต์ให้จับสลากแล้วถวาย(ตามสลาก) ปักขิกภัต คือ ภัตตาหารถวายปักข์(๑๕ วัน)ละ ๑ ครั้ง อุโปสถิกภัต คือ ภัตตาหารถวายในวันอุโบสถ ปาฏิปติกภัต คือ ภัตตาหารถวายในวันแรม ๑ ค่ำ ในโภชนวรรค มีสิกขาบทที่เกี่ยวข้องกับการขบฉันในเวลาวิกาล ฉันเป็นคณะ อันเป็นปรมปรโภชน ในปาฏิเทศนียะ มีสิกขาบทห้ามภิกษุ รับอาหารจากมือภิกษุณีไม่ใช่ญาติ ในเสขียวัตตรมีสิกขาบทเกี่ยวกับการมารยาทในการรับอาหาร ฉันอาหาร สิกขาบทเหล่านี้เกี่ยวข้องกับข้าว

ในพระพุทธศาสนายังมีพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวปรากฏอยู่เช่นพิธีงานวันมงคล แรกนาขวัญ พระเจ้าสุทโธทนะ ก็ได้ทรงปฏิบัติพิธีแรกนาขวัญ ตามที่ปรากฏในพุทธประวัติ อันเป็นการแสดงให้เห็นว่าความเชื่อเกี่ยวกับข้าว มีมาตั้งแต่ก่อนพุทธกาลแล้วและในปัจจุบันนี้ยังมีความเชื่อที่ยังคงปฏิบัติกันอยู่ คือพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ

การให้ข้าวเป็นทาน เชื่อว่าให้กำลัง ร่างกายของคนเรานั้นจะดำรงอยู่ได้ก็ต้องอาศัยอาหาร แม้บุคคลจะมีรูปร่างใหญ่แข็งแรง มีกำลังมาก หากไม่ได้รับประทานมาหลาย ๆ วัน อาจจะหมดกำลังได้ ส่วนบุคคลผู้มีกำลังน้อย ถ้าได้รับประทานอาหารบริบูรณ์แล้ว ย่อมมีกำลังขึ้นมาได้ ในอดีตชาติมีพระอรหันต์หลายพระองค์ที่ถวายข้าวเป็นทานแล้ว ปรารถนาเป็นพระอรหันต์เช่นพระอัญญาโกณฑัญญะ พระสุมังคลเถระ พระกาฬทายีเถระ เป็นต้น ข้าวจึงมีความสำคัญทั้งในแง่ของการเป็นอาหารเพื่อให้เกิดกำลัง ในการเป็นเครื่องมือในการทำบุญเป็นต้น

**๕.๑.๒ ข้าวที่ปรากฏในสังคมไทย** ผลการศึกษาพบว่า ข้าวเป็นพืชหลักและเป็นปัจจัยหลักจึงมีความสำคัญเป็นอย่างมาก อนุชีวิตหลากหลายเติบโตขึ้นมาได้ก็เพราะความมหัศจรรย์ในเมล็ดข้าว ข้าวเป็นสัญลักษณ์ เป็นหลักฐาน ของการก่อเกิดอารยธรรมของมนุษยชาติ กลุ่มชาติพันธุ์ที่เรียกว่าคนไทยหรือสังคมไทยในปัจจุบันนี้ได้มีการปลูกข้าวมาแล้วไม่ต่ำกว่าห้าพันปี จากการศึกษายังไม่พบหลักฐานที่ชัดเจนว่าผู้ที่บริโภคข้าวเป็นคนแรกคือใคร แต่จากตำนานที่อยู่ในรูปของนิทานหรือเรื่องเล่าต่างๆ เชื่อว่าผู้ที่รู้จักบริโภคข้าวเป็นคนแรกคือ พระฤาษีโดยเมื่อพระฤาษีพบข้าวที่งอกขึ้นในป่าใกล้ที่อาศัยเห็นมีลักษณะแปลกจากหญ้าชนิดอื่นๆ จึงเฝ้าสังเกตจนข้าวนั้นออกรวงเป็นเมล็ดสวยงามมีกลิ่นหอม พระฤาษีเกิดความอยากรู้อยากเห็นว่าเมล็ดข้าวจะบริโภคได้หรือไม่ จึงได้ตั้งสมมติฐานตามประสบการณ์ว่า "เมล็ดพืชใดก็ตามที่นกกินได้ มนุษย์ย่อมบริโภคได้" จากนั้นจึงเฝ้ามองเห็นนกมาเก็บกิน พระฤาษีจึงทดลองเก็บมากินบ้าง ผลจากการทดลองพบว่า "มนุษย์สามารถบริโภคเมล็ดข้าวเป็นอาหารได้โดยไม่เป็นพิษแต่อย่างใด" ข้าวที่เราบริโภคกันในปัจจุบันมีแหล่งกำเนิดอยู่ ๒ แห่ง คือ ทางทวีปเอเชียและแอฟริกา ส่วนข้าวที่มีอยู่ทั่วโลกแบ่งออกเป็น ๓ พวก คือ ชนิดที่ปลูกกันทั่วไป ปลูกเฉพาะในแอฟริกา และข้าวป่าที่เกิดขึ้นทั่วไป

เนื่องจากคนไทยบริโภคข้าวเป็นอาหารหลัก จึงทำให้เกิดประเพณี ความเชื่อต่างๆ ของคนไทยที่เกี่ยวกับข้าวเป็นจำนวนมาก มีทั้งประเพณีความเชื่อที่เป็นพระราชพิธีและประเพณีความเชื่อที่เป็นราษฎร์พิธีเช่นประเพณีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ เป็นต้น นอกจากนี้คนไทยยังมีความเชื่อในเรื่องจิตวิญญาณของข้าว การบูชาเพื่อให้ฝนตกถูกต้องตามฤดูกาล เพื่อการผลิตข้าวที่ดีที่เป็นบ่อเกิดของประเพณีต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบวงสรวงเทพดาเพื่อขอฝน เช่น พิธีแห่นางแมว พิธีแห่บังไฟ พิธีเลี้ยงผีฝาย เป็นต้น

พิธีกรรมอันเนื่องด้วยข้าวของคนไทย แบ่งตามขั้นตอนกระบวนการผลิตได้เป็น ๓ ขั้นตอนคือ **พิธีกรรมก่อนการเพาะปลูก** เป็นพิธีเพื่อบวงสรวงโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อบอกกล่าว อ่อน

วอน ขอร้อง ขออนุญาต หรือเสี่ยงทาย อันสะท้อนให้เห็นความคิด ความเชื่อเรื่องผี และอำนาจลึกลับที่สืบทอดมาแต่โบราณ ตลอดจนความคิด ความเชื่อทางพุทธศาสนา และ ศาสนาพราหมณ์ในสังคมไทย **พิธีกรรมในช่วงเพาะปลูก** พิธีกรรมในช่วงนี้เป็นพิธีที่จัดทำขึ้นเพื่อขอร้อง อ้อนวอนให้ผีหรือเทพช่วยดูแลข้าวที่ปลูก ให้เจริญงอกงามได้ผลดี ปลอดภัยจากสัตว์ ประเภทนก หนู และแมลงต่างๆ และขอขมาควายที่ได้เชยในตอในนา หลังจากน้ำเข้านาแล้วก็มี พิธีแรกนา ภาคอีสาน และภาคเหนือเรียกว่า แสกนา มีการเซ่นไหว้เจ้าที่ หรือ พระภูมินา ทางภาคเหนือมีการบูชาแม่โพสพ และท้าวจตุโลกบาล **พิธีกรรมเพื่อการเก็บเกี่ยว-ฉลองผลผลิต** พิธีกรรมในช่วงนี้ เริ่มตั้งแต่เมื่อข้าวสุกได้เวลาเก็บเกี่ยว จนกระทั่งนวด เสร็จแล้วนำข้าวขึ้นยุ้ง และนำไปปรุงเป็นอาหาร หรือดักขाय เมื่อข้าวสุกได้เวลาเก็บเกี่ยวก็จะมี พิธีแรกเกี่ยว เป็นการบวงสรวง และขอขมาแม่โพสพก่อนการเกี่ยวข้าว เมื่อเกี่ยวข้าวเสร็จแล้ว มีพิธีก่อนการนวดข้าว คือ พิธีแรกนวด เป็นพิธีทำขวัญข้าว เชิญแม่โพสพจากท้องนาให้เข้าสู่ลาน เมื่อนวดเสร็จแล้ว ก่อนนำข้าวเข้าเก็บในยุ้งฉางมี พิธีทำขวัญข้าว อีกครั้งหนึ่ง เป็นการขอขมาที่มีการนวดข้าว ด้วยการฟาดข้าว หรือใช้วักควายเหยียบ กล่าวอัญเชิญแม่โพสพให้มารับเครื่องสังเวย และมาอยู่ที่ยุ้งฉาง หลังจากนั้น มีพิธีปิดยุ้ง ขอแม่โพสพบันดาลให้ข้าวมีมากมาย กินไม่รู้จกหมด หลังจากนั้นมีการ ทานข้าวใหม่ นำข้าวใหม่มานั่งหรือหุงถวายพระ เมื่อจะนำข้าวออกขาย มีพิธีเปิดยุ้ง เป็นการขอขมาแม่โพสพ และขออนุญาตดักข้าวขาย

**๕.๑.๓ ประเพณีถวายข้าวมธุปายาสของประชาชนอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์** ผลการศึกษาพบว่า ประเพณีถวายข้าวมธุปายาสหรือประเพณีกวนข้าวทิพย์ได้ยึดถือปฏิบัติเป็นประเพณีสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนถึง ปัจจุบัน ในหมู่ของชาวพุทธทั่วไป เพื่อระลึกถึงสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและเหตุการณ์ที่นางสุชาดาได้กวนข้าวทิพย์ในวันขึ้น ๑๔ ค่ำ แล้วนำไปถวายพระพุทธเจ้าก่อนที่จะตรัสรู้ ๑ วัน โดยถือว่ามีผลานิสงส์มาก ด้วยเหตุนี้ชาวพุทธจึงพร้อมใจกันกวนข้าวทิพย์ เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา เทิดทูนพระเกียรติคุณด้วยความกตัญญูกตเวทิตาธรรม ข้าวทิพย์หรือข้าวมธุปายาสนี้เชื่อกันว่า เมื่อทำครบถ้วนตามพิธีแล้ว จะเป็นสิริมงคลแก่ผู้ทำและผู้บริโภค สมควรจะเช่นสรวงเทพารักษ์ ผู้ที่ได้บริโภคข้าวทิพย์แล้ว จะประสบโชคหลากหลาย นานา ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ภัยพิบัติ ประสบสิ่งที่เป็นมงคล

จากการศึกษาวิจัยพบว่าประเพณีการถวายข้าวมธุปายาสหรือข้าวทิพย์ยังไม่แพร่หลายในอำเภอท่าตูมเพราะมีวัดที่นำประชาชนกวนข้าวทิพย์อยู่ไม่มากประมาณสามวัด จากจำนวนวัดทั้งอำเภอ ความเชื่อและคตินิยมในการถวายข้าวมธุปายาสของประชาชนอำเภอท่าตูมนั้น ได้รับสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น เป็นความเชื่อในเรื่องของการที่ข้าวมธุปายาสที่เป็นข้าวทิพย์เป็นอาหารที่ควรถวายแก่พระสงฆ์หรือประชาชนทั่วไป เมื่อได้บริโภคแล้วจะทำให้มีโชค ประสบความสำเร็จ

## ๕.๒ ข้อเสนอแนะ

ผลจากการศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์ประเพณีการถวายข้าวมธุปายาส : กรณีศึกษาอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับงานวิจัยนี้สองประเด็น คือ ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้สำหรับบรรพชิตและสำหรับคฤหัสถ์ และข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

### ๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

#### สำหรับบรรพชิต

๑) คณะสงฆ์ทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาคควรที่จะมีการสนับสนุนส่งเสริมให้มีการถวายข้าวมธุปายาสให้ถูกต้องทั้งในด้านความเชื่อ คตินิยม โดยการจัดทำหนังสือแล้วจัดส่งให้กับวัดต่างๆทั่วประเทศ เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องข้าวมธุปายาสหรือข้าวทิพย์อย่างชัดเจน นอกจากนี้คณะสงฆ์ควรมีการรณรงค์ให้มีการกวนข้าวทิพย์ในวัดต่างๆ ในเขตปกครองของตนเองเพิ่มมากขึ้น เพื่อเป็นการฟื้นฟู และอนุรักษ์ประเพณีกวนข้าวทิพย์ ซึ่งเป็นประเพณีอันดีงามของชาวพุทธให้อยู่คู่กับสังคมชาวพุทธตลอดไป

#### สำหรับประชาชน

๑) ประชาชนควรที่จะศึกษาเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประเพณี ความเชื่อในเรื่องของการถวายข้าวมธุปายาสหรือข้าวทิพย์อย่างถ่องแท้

๒) ประชาชนควรที่จะร่วมมือร่วมใจกับคณะสงฆ์ฟื้นฟู อนุรักษ์ประเพณีถวายข้าวมธุปายาสหรือข้าวทิพย์เพื่อเป็นแบบอย่างแก่อนุชนรุ่นหลังสืบไป

### ๕.๒.๓ ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

๑) ควรมีการศึกษาวิจัยเรื่องเกี่ยวกับข้าวในชุมชนจังหวัดสุรินทร์หรือใกล้เคียงตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

๒) ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการแปรรูปจากข้าวไปเป็นอาหารชนิดอื่นๆ ทั้งในแง่ของเศรษฐกิจและในแง่ของการส่งเสริมพระพุทธศาสนา